

Кузьменко Ольга Миколаївна,
молодший науковий співробітник НДЛ
освітології Київського університету
імені Бориса Грінченка

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу чинників становлення нового інтегрованого підходу до освіти – освітології, в контексті тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку суспільства.

Ключові слова: освітологія, освіта для сталого розвитку, інтелектуальна економіка, єдиний освітній простір, некласична парадигма освіти.

Постановка та актуальність проблеми

Сьогодні Україна, увійшовши у XXI ст., яке ЮНЕСКО оголосило століттям освіти, намагається модернізувати систему національної освіти. Низка проблем і різноманітних суперечностей, які виявилися у процесі її реформування, потребують переосмислення, адже зміни, спрямовані на удосконалення освітньої системи, повинні базуватися на новій філософії та новій культурі.

У науковій думці утверджується позиція, що жодна наука вже не може побудувати всеосяжну картину світу з огляду на складність науки, суспільства, складність усього світу. Це під силу тільки міждисциплінарним дослідженням. Особливого значення ці думки набувають у контексті цілісного осягнення сфери освіти, яка все більше потребує до себе інтегрованого підходу й об'єднання зусиль різних наук.

Метою статті є виявлення чинників становлення нового інтегрованого напрямку осягнення освіти у контексті тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку суспільства.

Основна частина

Потреба всебічних і системних досліджень сфери освіти на основі інтеграції та поєднання зусиль різних наукових галузей усвідомлена науковцями всього світу. Відчуваючи зростання наукового простору, що формується довкола освіти, В. Огнев'юк зазначає: «Філософи, історики, соціологи, економісти, культурологи, політологи, психологи, футурологи і, насамперед вчені-педагоги, зосереджуючись на дослідженнях у сфері освіти, зможуть знайти найбільш оптимальні шляхи ідентифікації Я і цивілізаційного відтворення суспільства та його переходу на інтелектуально вмотивований шлях розвитку» [4, с. 2]. Науковець наголошує, що хоча здійснювані філософією дослідження і піднесли ідею освіти до рівня вселюдського феномену, все ж залишається низка специфічних проблем, які не можуть стати предметом дослідження філософії. Тому виникає необхідність становлення нового інтегрованого напрямку пізнання освіти – освітології, для якого філософія освіти стала б теоретико-методологічною основою. Термін «освітологія» введений у науковий обіг В. Огнев'юком у 1995 році. Вчений зазначає: «Сьогодні (1996 рік – *О. К.*), як ніколи, постає питання наукового обґрунтування понятійного апарату освіти, розробки важливих теоретичних проблем... подальше ігнорування цієї проблеми не дозволить ефективно вирішити проблему інтеграції освіти України в європейське і світове освітнє інформаційне товариство» [3, с. 22].

Становлення інтегрованої науки про освіту в англomовному світі було започатковано Е. Стейнер, яка використала термін «educology» («едукологія») у 1964 році у своїй роботі «Логіка навчання і едукологія», ввівши цей термін у широкий науковий обіг. Під едукологією вона розуміла науку про освіту, що поєднує власне знання про освіту, дані психології та соціології. Розмірковуючи над підґрунтям її появи, дослідниця зазначає: «...ми не достатньо розуміємо ідею освіти, не володіємо різними знаннями про неї, не осягли природу едукології, і не знаємо про її зв'язки з іншими науками... тільки об'єктивні дослідження освіти можуть стати основою едукології...» [9].

Зарубіжні науковці, підхопивши термін «едукологія», намагалися дати своє розуміння щодо структури та завдань нової науки. Серед них Дж. Бігс, Р. Елдер, Дж. Крістенсе, Дж. Фішер, Н. Пастуовік, В. Брезінка й ін. У 1989 році вийшла стаття Карлоса Е. Олівера, експерта ЮНЕСКО, у якій він пропонує термін «едукологія» для позначення широкого міждисциплінарного комплексу інтегрованого наукового знання про освіту, який, на його думку, є значно ширшим, ніж педагогіка. К. Олівера пропонує зробити термін «едукологія» загальноприйнятим, оскільки він вносить у науку про освіту ясність і точність, охоплюючи всі знання про суспільство, людину, освіту [5]. Російські дослідники використовували у своїх роботах як термін «едукологія» (що є, по суті, калькою з англійської), так і власний термін – «образованиеведение». Б. Ізвозчіков і Г. Бордовський розглядали (1991 рік) едукологію як широкий міждисциплінарний комплекс інтегрованого наукового знання про освіту, об'єктом якого є освітні системи і освітні процеси в цілому [1, с. 32]. А. Субетто стверджував, що едукологія має формуватися як наука, що розкриває направленість еволюції інституту освіти у сторону набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму розвитку, що відповідає за випереджальний розвиток якостей людини, якостей суспільного інтелекту та якості самих систем освіти у суспільстві [9].

В. Прокопцов, керівник Міжвузівського навчально-методичний центру «Едуколог» (у Санкт-Петербурзькій державній лісотехнічній академії) у своїх роботах назвав едукологію найпотужнішою інновацією у всій історії наукової освіти [6].

Незважаючи на відмінності у визначенні об'єкта, предмета, головних завдань нової інтегрованої науки про освіту у концепціях різних науковців, каталізаторами процесу інтеграції зусиль різних наук довкола освіти та появи нової синергетичної науки – освітології («образованиеведения» - едукології) є одні й ті ж тенденції цивілізаційного розвитку. Тому, щоб виокремити ті чинники, які обумовлюють появу освітології в Україні та зрозуміти ті процеси, що відбуваються у національній освіті, їх треба розглянути, враховуючи логіку

розвитку сучасного суспільства й освіти.

У 2002 році на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку була прийнята Декларація, в якій зазначається, що освіта – це головний інструмент створення гуманного, рівноправного та уважного до проблем людини суспільства. В Україні новий тип освіти, що отримав назву «освіта для сталого розвитку» (Education for Sustainable Development), знаходиться на етапі становлення, усвідомлення його цілей і завдань. Розробкою теорії та методології сталого людського розвитку в Україні займається багато дослідників, а саме: В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Головатий, Б. Данилишин, М. Михальченко, В. Огнев'юк та інші. На думку вчених, серед важливих тенденцій розвитку сучасного суспільства слід виокремити трансформацію освіти у сферу людського капіталу та інтелектуалізацію економіки. Як зазначає В. Огнев'юк: «...роль освіти в житті сучасної цивілізації стала визначальною, тому що будь яке суспільство нині розуміє, що нарощувати видобуток вугілля, виплавку сталі і цим змінювати могутність держави немає ніякого сенсу. Сучасна економіка твориться інтелектом!» [8, с. 5].

Стрімке розгортання науково-технічного прогресу призвело до зростання потреби у висококваліфікованих працівниках та інвестування в інноваційний розвиток. Так, у 60-х роках зародилася «теорія людського капіталу», відповідно до якої вирішальним чинником економічного розвитку стають знання й освіта, які формують і реалізують інновації. Трудова теорія вартості замінюється теорією «вартості, створюваної знаннями» (knowledge-value). Як підкреслює основоположник цієї теорії Т. Сакайя: «...ми вступаємо в новий етап цивілізації, на якому рушійною силою є цінності, створені знаннями» [7, с. 337]. У той же час, серйозною проблемою стає те, що сьогодні сфера освіти готує для себе мало спеціалістів. Немає фахівців із економіки освіти, фінансування системи освіти [8]. Для того, щоб в Україні відбувся перехід від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, «економіки, що ґрунтується на знаннях» (knowledge-based economy), потрібні міждисциплінарні дослідження (частину яких могла б взяти на себе освітологія), на основі яких нові технології та нові

ідеї стали б основним продуктом, а найважливішим ресурсом було б визнано (не лише декларативно) творчий потенціал еліти суспільства, так, як це реалізується у провідних державах світу.

Ще однією важливою тенденцією цивілізаційного розвитку є глобалізація, яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та розроблення єдиних освітніх і наукових стандартів та універсальї освіти. Проблему входження освіти України до європейського простору досліджують В. Андрущенко, Г. Клімова, В. Кремень, М. Култаєва, В. Огнев'юк та інші. Науковці зазначають, що сучасна освіта стає міжнародною і набуває полікультурних рис. У той же час, існує багато суперечностей і проблем. Тому необхідним є виявлення "точок біфуркації" та найбільш важливих чинників впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування і вироблення принципів освітньої політики. Таке завдання може стояти перед освітологією, що вперше розглядає сферу освіти цілісно [4].

Нова постіндустріальна фаза розвитку зорієнтована на звільнення творчого потенціалу людини від диктату техніки, шаблонів поведінки та споживацької ідеології. Ще в середині ХХ ст. П. Сорокін констатував, що класична європейська освіта неспроможна тестувати моральні якості людей. Інтелектуальну еліту витіснила наукова еліта. Її мета – науково-технічний прогрес, в основі якого – дедалі більша спеціалізація. У Європі, зазначає Х. Ортега-і-Гассет, ми зустрічаємо тип науковця, якого ще не бачила історія. Він з усього того, що повинна знати освічена людина, знає лише одну науку, і навіть у цій науці знає лише ту маленьку ділянку, яку активно досліджує.

Потреба реформ була усвідомлена науковим товариством. У кінці ХХ століття утвердилася неklasична парадигма освіти, метою якої є висококультурна людина, людина освічена. Сьогодні в українському суспільстві надзвичайно важливо сформувати ідеал освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації. Відповідно, на думку В. Кременя, виникає потреба визначити, чим відрізняється "освічена людина" від "людини знаючої і компетентної", і що таке "людина культурна" – складний результат

духовного розвитку чи просто "освічена або навчена" [2, с. 482-483]. В. Огнев'юк, досліджуючи це питання, зазначає, що прийшов час людини нового типу – людини освіченої – «Homo Educatus», яка морально вмотивована до застосування знань. Освітологія покликана зосередити свій науковий інструментарій на процесі становлення суспільства саме освіченої людини, формуванні сукупного інтелекту нації та розвитку сучасної цивілізації як цивілізації освіти і науки.

Некласична парадигма освіти визнає пріоритетність гуманітарного знання, яке репрезентує смисловий зміст культури. Гуманізація освіти орієнтована на проголошення людини найвищою цінністю соціального буття, ставлення до неї як до суб'єкта пізнання, спілкування і творчості. У рамках освітології належить розробити гуманітарні науки, об'єктом яких є людина і суспільство, і ті науки про освіту, об'єктом яких є взаємодія освіти із суспільством [1, с. 32].

Отже, поява нового напрямку інтегрованого пізнання освіти – освітології, обумовлено чинниками, що відображають сучасний рівень цивілізаційного розвитку. Серед них В. Огнев'юк виокремлює:

- зростаючу роль освіти ц розвитку сучасної цивілізації та її вплив на особистісне становлення людини;
- глобалізацію, яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та вироблення універсальї освіти;
- інтелектуалізацію економіки та усіх сфер суспільного життя;
- трансформацію освіти у сферу людського капіталу та її перетворення у рушія суспільного розвитку;
- необхідність вироблення актуальної освітньої політики, принципів і стратегічних напрямів її розвитку та ін. [4].

Висновки

Вище зазначене дає підстави стверджувати, що міжнародне співтовариство визнало освіту сферою цивілізаційного творення, тією потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-

інтелектуальний потенціал нації як запоруку її соціально-економічного поступу. На нашу думку, завдання, які стоять перед освітологією, як синергетичною наукою, що вперше розглядає освіту цілісно, повинні бути спрямовані на вирішення тих проблем, які не під силу окремим наукам про освіту. У рамках освітології міждисциплінарні дослідження мають проводитися із врахуванням тенденцій сучасного цивілізаційного поступу та бути спрямованими на забезпечення добробуту кожної окремої людини і сталого розвитку всієї людської спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бордовский Г., Извозчиков Б. Эдукология как наука об образовании / Г. Бордовский, Б. Извозчиков // Вестник высшей школы «Alma mater». – 1991. – № 3. – С. 24-32.
2. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень – К. : Грамота, 2007. – 576 с.
3. Огнев'юк В.О. Управління освітою в Україні: Аспектний аналіз теорії і практики / В. О. Огнев'юк // Світло. – 1996. – № 2. – С. 18-22.
4. Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк // Шлях освіти. – 2009. – № 4 (54). – С. 2-6.
5. Оливера К.Э. К теории сравнительной педагогики / К. Э. Оливера // Перспективы. Вопросы образования. – 1989. – № 2 (66). – С. 68-73.
6. Прокопцов В. И. Эдукология: принципиально новая наука образования. В 4 фракталах. Фрактал 1. Эдукология : Ориентировочная основа коллективно-интерсубъектной системомыследеятельности созидателей и пользователей эдукологии. (Авторская версия-навигация) / В. И. Прокопцов. – СПб. : СПб ЛТА, 2002 – 344 с.
7. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями, или история будущего / Т. Сакайя // Новая индустриальная волна на Западе : Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 337–371.

8. Огнев'юк В. О. Освіта – сутність часу! [Електронний ресурс] / В.О. Огнев'юк // Коментарі до Інформаційного збірника МОН України. – 2009. – № 11. – Режим доступу :

www.ipro.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do

9. Субетто А. И. Принцип, законы и структура науки об образовании образованиеведения. Императив Неклассического синтеза [Електронний ресурс] / А. И. Субетто // Академия Тринитаризма. – 2003. – Режим доступу :

<http://www.trinitas.ru/rus/doc/0016/001a/00160053.htm>

10. Steiner Elizabeth. Educology: Its Origin and Future: the document from Symposium on Educology. – New York : American Educational Research Association, 1977.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

13.00.05 – Соціальна педагогіка

Кузьменко О. М.

До проблеми становлення освітології в Україні

Кількість бібліографічних посилань – 10

Кузьменко О. М.

К проблеме становления образованиеведения в Украине

Статья посвящена анализу факторов становления нового интегрированного подхода к образованию – образованиеведения, в контексте тенденций современного цивилизационного развития общества.

Ключевые слова: образованиеведение, образование для устойчивого развития, интеллектуальная экономика, единое образовательное пространство, неклассическая парадигма образования.

Kuzmenko O. M.

To the Problem of the Establishment of Education Science in Ukraine

The article is devoted to the analysis of the factors of the establishment of a new integrated approach to education – educational sciences – in the context of the modern civilizational development's tendencies of the society.

Key words: educational sciences, education for sustainable development, united education space, knowledge-based economy, non-classical paradigm of the education.